

DOI 10.31558/2519-2949.2024.3.9

УДК 32:316.347(477)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4606-9188>

Гордійчук О. О., Державний університет «Житомирська політехніка»

ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ

У статті досліджено особливості генези української ментальності, особливу увагу приділено аналізу її політичного компонента. Висвітлено чинники формування засадничих рис ментальності: географічне положення, природньо-кліматичні умови, специфіку життєдіяльності; історичні умови формування архетипів, мови, релігії, самобутності українського народу; досвід іноземного панування та народного супротиву, національно-визвольної боротьби; пануючі культурні й політичні традиції, релігію та ін. Підкреслено, що з найдавніших часів Україна розвивається як частина європейської цивілізації, протистойть східній деспотії, у політичній традиції історично тяжіє до демократичного типу держави, на відміну від авторитарної моделі росії. Обґрунтовано, що несприятливі історичні події, тривала відсутність державності, а особливо нищівне для України ХХ ст. суттєво пошкодили генетичний фонд української нації, деформували засадничі ментальні установки. Щоб вижити українці пристосовувалися, змінювали патерни поведінки тощо, що відобразилося у свідомості українського суспільства, в його ментальності, однак жодні зміни не є константами і поступово трансформуються відповідно до сучасних викликів та потреб. Серед основних конструктивних рис української політичної ментальності виокремлено демократизм, волелюбність та повне неприйняття диктаторських практик; схильність до самоорганізації та самоврядування; завзятість та єднання у відстоюванні справедливості; індивідуалізм. Найбільш впливові деструктивні: комплекс меншовартості; надмірна емоційність у прийнятті політичних рішень та слабкість раціонального компонента; роз'єднаність українських етнічних територій та відповідно суспільства (Захід/Схід, мовне питання, різні релігійні вірування та ін.); високий рівень толерування корупції та зловживань владою; патерналізм, орієнтація на харизматичних лідерів та ін.

Ключові слова: ментальність, політична ментальність, генеза української ментальності, національний характер

Постановка проблеми. Тривала ідеологічно-інформаційна війна рф проти України у 2014 році переросла в гібридну з анексією українських територій та військовими діями на Сході України [1]. 24 лютого 2022 року рф розпочала повномасштабне військове вторгнення в Україну, спричинивши смерть, руйнування та міграційну кризу такого масштабу, якого Європа не бачила з часів Другої світової війни [2, с. 49; 3]. Ця війна є неприпустимим геноцидом проти мирної демократичної країни, що порушує світовий порядок [4; 5], сповнена злочинів проти цивільного населення, руйнування інфраструктури, сіл і цілих міст, тероризму, брехливої пропаганди та погроз застосування ядерної зброї.

В умовах випробувань війною для України ще більш необхідними є реформування основних сфер життєдіяльності, перезавантаження політичної системи – подолання корупції, залучення компетентних фахівців державників, підвищення рівня політичної свідомості та медіа грамотності населення, консолідація українського суспільства та зміцнення як політичної нації. Дотримання демократичних прав та свободи, реалізація відповідних реформ є необхідним у контексті євроінтеграційних процесів. І це потрібно робити навіть у надзвичайно складний військовий час, що паралельно вимагає обмеження певних прав і свобод, централізації через вимоги безпеки. Для українського суспільства це завдання досягне у зв'язку з історично закладеними демократичними традиціями, які є фундаментом української політичної ментальності і впливають на сьогодення через сформовану систему поглядів та переконань, традицій, звичних патернів поведінки, симпатій, тощо.

Дослідження й аналіз генези формування ментальних структур, традицій та вподобань, поведінкових моделей дає можливість сформувати історично унікальне обличчя нації, глибше зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки й специфіку суспільно-політичного та культурного розвитку,

допомагає в аналізі й прогнозуванні суспільних настроїв та трансформацій, у поясненні успішності одних політичних реформ й неефективності інших.

Метою статті є аналіз детермінант формування української політичної ментальності, осмислення особливостей її генези та трансформації, особлива увага – процесам формування політичних традицій, поглядів, переконань, моделей поведінки в політичній сфері. Ставимо завдання з'ясувати, що на сучасному етапі зміцнює український народ як політичну націю і допомагає чинити опір, а що є слабкістю й потребує підвищеної уваги та змін.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Дослідженню українських національних традицій, ментальності загалом та певних аспектів політичної ментальності присвячені праці Г. Ващенко, М. Грушевського, М. Драгоманова, М. Костомарова, О. Кульчицького, Ю. Липи, В. Липинського, І. Лисяк-Рудницького, П. Нечуй-Левицького, О. Субтельного, Б. Цимбалістого, Д. Чижевського, В. Яреми та ін. Серед сучасних українських науковців виокремимо праці А. Бичко та І. Бичка, В. Бебика, О. Бондаренко, В. Горбатенка, І. Грабовської, Я. Калакури, М. Козловця, С. Кримського, Л. Нагорної, І. Поліщука, М. Поповича, М. Томенка, О. Рудакевича, І. Старовойта та ін. Більш глибокого дослідження потребує питання генези формування, становлення та трансформації основних рис української ментальності в історичній ретроспективі та в сучасних процесах державотворення у надскладних умовах військового протистояння з РФ.

Методологія дослідження включає систему методів, серед яких основними є метод системного й структурно-функціонального аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Ментальність (від лат. mens (mentis) – спосіб мислення) – історично сформований феномен, що відображає узагальнену сукупність особливостей духовного світу певної соціальної групи, народу загалом – систему моральних цінностей та переконань, домінуючих звичок й установок, патернів поведінкових реакцій, традицій тощо, які визначають світоглядні особливості світовідчуття, світорозуміння та світоперетворення, впливають на погляди й поведінку окремої людини, спільнот, суспільства загалом [6, с. 99]. Поняття ментальності є інтегральною характеристикою духовної винятковості колективного суб'єкта – народу, що відображає загалом характерний для його представників специфічний тип світосприйняття, інтерпретації, активності/ пасивності в особистому та громадсько-політичному житті [там же, с. 71]. Ментальність поєднує в собі свідоме відоме (історичні факти, переконання, звички, стереотипи та ін.) та підсвідоме невідоме (архетипи, міфи, інтуїтивні почуття та реакції тощо); індивідуальне та суспільне; генетичну пам'ять; дієве та чуттєво-емоційне; біологічне та суспільне; пристосуванські тенденції, що дозволили пережити складні часи, та активні й рецесивні (приховані) резерви, що активізуються за сприятливої нагоди.

Національна ментальність є важливим чинником формування суспільної свідомості та джерелом культурно-історичної, політичної та економічної динаміки розвитку нації [7, с. 106]. Політична ментальність є її складовою, – основою політичної культури, результатом сукупного впливу умов, механізмів та форм відображення об'єктивної політичної дійсності та становлення універсальних для певної етнокультурної спільноти способів світосприйняття, світовідчуття, світорозуміння й поведінки у полі взаємодії суб'єктно-об'єктних політичних відносин, що виражається у відносно єдиних способах сприйняття, інтерпретації та реагування на події політичної реальності. Утворюється під час формування, розвитку, задоволення потреб та інтересів політичних суб'єктів відповідно до особливостей перебігу політичного процесу [8, с. 26–29]. Від політичної ментальності значною мірою залежить характер і напрямок політичних процесів, стабільність та демократизм політичної системи суспільства, його зрілість тощо [9, с. 323].

Політична ментальність є системою соціально-політичних констант, своєрідною призмою, через яку людина сприймає світ політики. З'ясувати, як вона формувалася і які чинники справили найбільший вплив – важливе завдання для розуміння історичного досвіду минулого, реалій сьогодення, для прогнозування можливих викликів та загроз.

Підсумовуючи дослідження закордонних та вітчизняних науковців, крізь призму авторського бачення, серед найбільш впливових чинників формування засадничих рис української ментальності можна виокремити:

- географічне положення, розмір території та природньо-кліматичні умови, наявність природних ресурси (чи їх відсутність), образ та ритм життя, що впливають на формування необхідних для виживання якостей характеру, вибір оптимальних видів життєдіяльності (вперше обґрунтовано Ш. Монтеск'є – теорія географічного детермінізму);

- історичні умови зародження етносу та формування архетипів, особливості подальшого розвитку (специфіка формування державності, політичний та економічний устрій; народи-сусіди; досвід перемог та поразок у боротьбі з зовнішніми та внутрішніми ворогами, переживання суспільних викликів та потрясінь тощо);

- особливості селекції, генетики – генотип, самодетермінація особистості;
- пануючі міфологія, релігія, культурні традиції та звичаї (двосторонній взаємовплив), мова як соціокультурний фактор [10; 11; 12; 13; 14 та ін.].

З метою осмислення та ґрунтовного аналізу особливостей формування української ментальності загалом та її політичної складової зупинимося детально на кожному з цих пунктів.

Географічне положення України має межовий характер, адже територія розташована на межі Західної (європейської) та Східної (азійської) цивілізацій, входила до складу різних державних утворень, чії цінності та правове поле суттєво різняться. Цей фактор визначив екзистенційне «межове» світовідчуття українців, певну амбівалентність української ментальності (співіснування як європейських, так і азійських ментальних рис, з суттєвим переважанням перших) [15]. У ХХІ ст. це відобразилося у суспільних суперечках щодо вектору розвитку України, мови, історії тощо.

Винятково сприятливі природні умови (м'який клімат та відсутність руйнівних природних катаклізмів, родючий чорнозем, багаті на рибу судноплавні ріки та повні дичини ліси, мальовничі пейзажі тощо) виплекали націю спокійно-ліричних, миролюбивих та працьовитих хліборобів. Напротивагу войовничим націям завойовників, котрі були змушені переміщатися у пошуках придатних для життя територій, українці вели осілий спосіб життя й вирізняються емоційністю, душевністю, мрійливістю та надмірною толерантністю. Відсутність агресивності та відкритість для нових впливів, «чужої крові» мало свій логічний наслідок – за своїх приймалися усі, хто «вливався» у колектив та підтримував пануючі традиції, життєвий уклад. Прийняття християнства підсилило та закріпило ці основні екзистенціали українського буття. Підтвердженням переваги емоційно-мрійливого світосприйняття та світовідношення над раціонально-вольовим (характерним для європейців) є така ментальна особливість українців як «сердечність» – глибока емоційність та кордоцентричний характер української філософії, що знаходить свій вияв у сентиментальності, чутливості та емпатії, в яскравій народній обрядовості, естетизмі народного життя, пісенному фольклорі тощо [16; 17, с. 11]. Однак у політичному житті ця риса є радше деструктивною, оскільки сприяє вразливості українського суспільства до маніпулювання, необдуманого емоційного голосування тощо.

Історичні умови зародження етносу та формування архетипів. Первинною областю розселення давніх індоевропейських племен (спільних пращурів слов'ян, германців, кельтів, греків та ін.) були степи та лісостепи Надчорномор'я, тобто терени України. Українці ж як і інші європейські народи, походять від найдавніших індоевропейських скотарів лісостепового Подніпров'я. Археологічні дослідження засвідчують, що культурні надбання багатьох стародавніх народів (трипільців, іранців, тюрків), які проживали на теренах України, стали складовою частиною української етнокультури [18; 19; 20, с. 529]. Фундаментальні засадничі риси української ментальності починають формуватися задовго до того як викристалізується нація, цей процес триває тисячоліттями на історичних автохтонних українських землях в умовах осілого способу життя. Безумовно, суттєвий вплив здійснили ті народи, що приходили й на тривалий час осідали на теренах України, утворюючи племінні союзи та держави. У часи трипільської культури (4–2 тис. р. до н. е.), з початком обробітку землі було закладено основу української ментальності – сформовано засадничі ментальні архетипи Землі та свободи, характерні для аграрного суспільства: людей працьовитих, відкритих, доброзичливих, неагресивних, романтичних, м'яких, життєрадісних [13; 16; 20; 21; 22; 23].

Наслідком асиміляції автохтонного населення з представниками кочових племен (кіммерійцями, скіфами, сарматами) стало додання до української ментальності агресивного компоненту – войовничості, свободолюбності, котрий історично був витіснений у латентну рису, що однак актуалізується у час глибоких суспільних криз та потрясінь (повстання й народні бунти, козацтво, революції, сучасна війна). О. Киричук означив цю рису української ментальності анархічним індивідуалізмом, що виявляється у різних формах відцентрового, партикулярного прагнення до особистої свободи, без належного стремління до державності, оскільки бракує ясних цілей, достатнього рівня стійкості, дисципліни та самоорганізації [17, с. 11].

Залежно від зовнішніх та внутрішніх умов український народ загалом протягом своєї історії обирає два типи поведінкової реакції: «vita minima» («зачасне») існування, відступання «у себе»,

максимально можливе зменшення взаємодії з зовнішнім світом) та «*vita maxima et heroica*» (авантюрно-козацький тип реакції: тотальна мобілізація духовних і матеріальних ресурсів, героїчний супротив навіть ціною власного життя) [11, с. 9].

Політичний компонент ментальності українців, їх політичні традиції формувалися в умовах низки історичних подій. Серед них визначальні:

- демократичні традиції Київської Русі, Галицько-Волинського князівства (X–XII ст.);
- досвід перебування у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, усвідомлення власної самобутності (XIII – XV ст.);
- досвід імплементації Магдебурзького права у XIV–XV ст.;
- здобутки Козацької держави (Гетьманщини) – зміцнення демократичних традицій та зародження української політичної нації (XVII–XVIII ст.);
- період бездержавності, перебування у складі інших держав; деструктивний вплив тоталітарного СРСР;
- відновлення державної незалежності.

Детальний аналіз кожної складової може бути темою окремого дослідження.

Понад сім століть українські землі перебували у складі інших держав, що, безумовно, мало свій вплив та відбиток. У час перебування у складі Польсько-Литовської держави, завдяки наступу на права українських селян та шляхти, з протиставлення «ми» та «вони» відбулося самоусвідомлення української нації [16, с. 129]. Свою окремішність українська народність визначила за часів національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького (II пол. XVII ст.). Літературно-політичне відродження XVII–XVIII ст., призвело до трансформації української народності в національність [18, с. 40].

Осмилення специфіки історичного розвитку різних регіонів України дозволяє зрозуміти розбіжності у їх світосприйнятті та світовідношенні через різний історичний досвід. Події XX ст. (дві світові війни, поразка у національно-визвольній боротьбі та прихід до влади більшовиків, політика фізичного та морального винищення українськості, що здійснювалася тоталітарним режимом СРСР та ін.) суттєво деформували базові, сформовані тисячоліття тому, риси української ментальності, забрали життя мільйонів українців, змусили переосмислити екзистенційні цінності, обирати та діяти так, щоб пристосуватися й вижити [24].

Влада СРСР суттєво обмежувала права та свободи своїх громадян, людське життя ніколи не було цінністю у комуністичній системі координат. Радянська ідеологія мала суттєвий вплив на формування історичної пам'яті українців, створюючи подвійну ідентичність та розмиваючи національну самовизначеність, підмінюючи українські національні цінності комуністичними. Формувався «*Homo soveticus*» – радянська людина без почуття громадянства та національності, гвинтик у державній машині, такий собі раб без права голосу та вибору. Опозицію знищували морально й фізично. Це наклало свій відбиток на політично-економічне життя, на свідомість радянських людей і кількох поколінь вже незалежних пострадянських держав.

Після проголошення незалежності перед українцями постали важливі завдання: розбудувати й зміцнювати інститути демократичної держави, подолати в собі наслідки край негативних чинників власного минулого: тривалого домінування чужинських держав та особливо – комуністичного режиму, позбутися деструктивної радянської спадщини. Суттєво ускладнював виконання цих завдань вплив РФ з метою повернення України у сферу її геополітичного впливу. Процеси декомунізації активізувалися після Помаранчевої революції (2004 р.) та Революції Гідності (2013–2014 рр.), а особливо в умовах повномасштабної війни з РФ (з 2022 р.)

Особливості селекції, генетики – генотип, самодетермінація особистості. Україна територіально знаходиться на межі Заходу та Сходу, її землями неодноразово проходили завойовники, пролягали торговельні шляхи. Кожна інвазія мала свій вплив та наслідки, котрі представлені і в зовнішньому вигляді українців (риса обличчя, колір очей та волосся тощо), і в системі ціннісних координат, переконань, уподобань.

Генотип витворюється століттями, передається від покоління до покоління. Моральні, інтелектуальні, професійні якості формуються у навчально-виховному процесі та є синтезом природних і соціальних факторів, поза суспільством реалізація задатків генотипу людини є неможливою) [25, с. 97].

Неабияку цінність для національної самосвідомості та історичного поступу нації має прошарок інтелігенції – діячів науки, культури та мистецтва, патріотично налаштованих інтелектуалів.

Трагічною складовою історії українського народу є систематичне винищення цього прошарку – «цвіту» української нації: розстріляно та ув'язнено сотні тисяч (!) громадсько-політичних та культурних діячів, науковців, патріотів, що відмовлялися коритися владі окупантів, а також їх рідних та близьких. Ще один знищений комуністами шляхом штучних голодоморів й депортацій прошарок – заможне українське селянство, яке не підтримало колективізацію й чинило їй опір. Тільки у 30–50-тих роках з України було депортовано близько 3,5 млн. «зрадників та неблагонадійних», мільйони українців загинули у двох світових війнах та під час штучно створених радянською владою голодоморів (наймасштабніший 1932–1933 рр. забрав життя понад 7 млн. (!) українців), після яких пусті домівки цілеспрямовано заселялися росіянами (часто з кримінальним минулим). У такий спосіб радянська влада безкарно долала опір тоталітаризму, русифікації, залякувала й формувала в українців комплекс меншовартості («хохол», «малорос», «молодший брат» тощо). Ґрунтовний аналіз демографічних змін на території України дозволяє зрозуміти глибинні причини сучасного стану соціально-економічного та політичного розвитку, рівень громадської активності, електоральні симпатії тощо.

Пануючі міфологія, релігія, культурні традиції та звичаї; мова як соціокультурний фактор. Осмислення накопиченого протягом століть багатого й яскравого світу української дохристиянської міфології: народних уявлень, звичаїв та обрядів, вірувань та повір'їв тощо дозволяє сформуванню уявлення про світосприйняття та світовідношення українців, зрозуміти екзистенційно-онтологічний фундамент засадничих рис української ментальності.

Загалом, вірування давніх українців мають ознаки анемізму, тотемізму та магії. Українська міфологія одна з найдавніших не лише у Європі, а й у світі. Прийняття християнства у X ст. визначило подальший культурно-політичний вектор розвитку. Первинна міфологія, жерці-волхви (стародавнє духовенство, котре володіло знаннями з астрології, географії, медицини та ін.) були заборонені й поступово витіснені, однак не повністю: язичницькі народні обряди, звичаї та вірування, хоч і трансформувалися під впливом християнських канонів, та зберегли й значний рівень автентичності, волхви ж стали знахарями, ворожбитами та чаклунами, з покоління в покоління передаючи свої знання й досвід [26, с. 622–623].

Особливе значення, яке важко переоцінити, у формуванні ментальності й становленні особистості належить мові. Слова та у певний спосіб побудовані граматичні конструкції є знаками та символами, несуть значення, смисли та сенси, досвід поколінь. У процесі оволодіння мовою несвідомо формуються уявлення про світ – національна онтологія. Це добре зрозуміли росіяни, нав'язуючи російську мову і забороняючи українську, знецінюючи, висміюючи, залякуючи тощо. Мовне питання в Україні й досі є темою низки маніпуляцій та деструктивних суперечок.

Отже, з найдавніших часів Україна розвивається як частина європейської цивілізації, протистоїть східній деспотії, у політичній традиції історично тяжіє до демократичного типу держави, на відміну від авторитарної моделі росії. Політична ментальність українського суспільства, його політичні традиції відображають розвиток правової свідомості, поєднання традиційних історично сформованих поглядів та сучасних модерних елементів.

Ті риси ментальності, які наразі є деструктивними, були потрібні для виживання у певних історичних обставинах, однак в умовах незалежності й війни важливо відслідковувати їх вплив і необхідність подолання. Це і сформований у час перебування у колоніальному статусі комплекс меншовартості; і пасивна позиція та небажання брати активну участь у суспільно-політичному житті; роз'єднаність українських етнічних територій та суспільства; недовіра й зневага до влади, її рішень та законів; надмірне толерування корупції та зловживань владою; етатистський патерналізм, орієнтація на харизматичних лідерів та ін. [7; 27; 28]. Ці риси гальмують модернізацію та поступ України, їх потрібно враховувати та корегувати.

Висновки. Початок процесу формування української політичної ментальності сягає часів трипільської культури 4–2 тисячі років до н. е., кожен народ, що проживав на наших етнічних землях залишив певний відбиток у генетичному коді української нації, вплинув на формування духовно-політичних структур, зумовив особливості світосприйняття та світовідношення.

Основними детермінантами формування української політичної ментальності є географічне положення, природньо-кліматичні умови, специфіка життєдіяльності; історичні умови формування архетипів, мови, релігії, самобутності українського народу; досвід іноземного панування та народного супротиву, національно-визвольної боротьби; пануючі культурні й політичні традиції, релігія та ін.

Несприятливі історичні події, тривала відсутність державності, а особливо нищівне для України ХХ ст. суттєво пошкодили генетичний фонд української нації, деформували засадничі ментальні

установки. Радянська влада вбила мільйони патріотично налаштованих суспільно активних українців (громадсько-політичних та культурних діячів, науковців, заможних селян та ін.), що не бажали коритися тоталітарній системі. Щоб вижити українці пристосовувалися, змінювали патерни поведінки тощо, і ці наслідки певною мірою й далі відображені у свідомості частини українського суспільства, в його ментальності, однак вони не є константами і поступово трансформуються відповідно до сучасних викликів та потреб, перспектив.

На сучасному етапі зміцнюють український народ як політичну націю і допомагають чинити військовий опір, насамперед: схильність до демократичних цінностей та свобод; волелюбність, неприйняття диктаторських та авторитарно-волюнтаристських практик; високий рівень самоорганізації й самоврядування (громадоцентризм); завзятість та єднання у відстоюванні справедливості; індивідуалізм.

Бібліографічний список:

1. Hordiichuk O., Halapsis A., Kozlovets M. How the information warfare turns into full-scale military aggression: the experience of Ukraine. *Przegląd Strategiczny*. 2023. № 16. P. 345–362.
2. Plokhly S. *The Russo-Ukrainian War: The Return of History*. New-York: W.W. Norton&Company, 2023. 400 p.
3. Snyder T. The War in Ukraine Is a Colonial War. "The New Yorker". 2022. URL: <https://www.newyorker.com/news/essay/the-war-in-ukraine-is-a-colonial-war> (дата звернення: 12.07.2024).
4. Hordiichuk O. The Ideological and Ontological Causes of Russia's War on Ukraine. West versus East; Tyranny versus Democracy. *ETHICS IN PROGRESS*. 2023. Vol. 14. № 1. P. 4–10.
5. Гордійчук О. Онтологічні причини війни Росії в Україні. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2023. № 2 (94). С. 86–99.
6. Гордійчук О. Ментальність у добу глобалізації: монографія. Житомир, Вид-во "НОВОГрад", 2021. 372 с.
7. Поліщук І. Поняття "національна ментальність". *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Серія: Політологія*. 2017. № 2 (33). С. 105–113.
8. Балтаджи П. Поняття «ментальність» у сучасних наукових дослідженнях. *Актуальні проблеми політики*. Одеса: Фенікс, 2012. Вип. 45. С. 21–28.
9. Фокіна В. Українська ментальність як основа політичної культури. *Наукової студії із соціальної та політичної психології*. Київ: Міленіум, 2011. Вип. 28. С. 320–327.
10. Калакура Я., Рафальський О., Юрій М. Ментальний вимір української цивілізації. К.: Генеза, 2017. 560 с.
11. Кульчицький О. Український персоналізм. Мюхен, Париж, 1985. 192 с.
12. Попович М., Кисляковська Н., Вяткіна Н. Теорія ментальності. Проблеми теорії ментальності. К.: Наукова думка, 2006. 408 с.
13. Стражний О. Український менталітет: ілюзії, міфи, реальність. К.: Книга, 2008. 368 с.
14. Юрій М. Етногенез та менталітет українського народу. К.: Таксон, 1997. 237 с.
15. Гордійчук О. Вплив культурно-цивілізаційних векторів "Захід-Схід" на формування та трансформацію української ментальності. *Польща & Україна. Українська полоністика*. 2020. № 18. С. 65–75.
16. Бичко А. Українська ментальність. Джерела становлення: монографія. К.: Освіта України, 2014. 195 с.
17. Киричук О. Ментальність: сутність, функції, генеза. *Духовність. Ментальність. Саморозвиток особистості: міжнар. науково – практична конференція, 18-25 червня 1994 р.: тези доп.* Київ-Луцьк, 1994. С. 8–20.
18. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. К.: Т-во "Знання" України, 1991. 240 с.
19. Залізняк Л. Походження українського народу. К.: Бібліотека українця, 1996. 80 с.
20. Обушний М., Баран В., Воропаєва Т. Походження, становлення та розвиток українського народу: монографія. К.: «Київський університет», 2010. 566 с.
21. Гордійчук О. Архетипи української ментальності: соціально-філософський аналіз. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2018. № 1 (84). С. 15–19.
22. Гордійчук О. Архетипи Землі та Свободи як основні детермінанти української ментальності. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2018. № 21. С. 21–28.
23. Донченко О., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення). К.: Либідь, 2001. 334 с.
24. Гордійчук О. Вплив комуністичної ідеології та радянської дійсності на ментальність українців: соціально-філософський аналіз. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2019. № 24. С. 25–31.
25. Маруненко І., Тимчик О., Неведомська Є. Генетика людини з основами психогенетики. К.: Київський університет імені Б. Грінченка, 2011. 230 с.
26. Войтович В. Українська міфологія. К.: Либідь, 2012. 664 с.
27. Рубан А. Визначальні чинники та особливості української політичної ментальності. *Регіональні студії*, 2022. № 29. С. 167–171.

References:

1. Hordiichuk O., Halapsis A., Kozlovets M. (2023). How the information warfare turns into full-scale military aggression: the experience of Ukraine. *Przegląd Strategiczny*. № 16. P. 345–362.
2. Plokhly S. (2023). *The Russo-Ukrainian War: The Return of History*. New-York: W.W. Norton&Company, 400 p.
3. Hordiichuk O. (2023). The Ideological and Ontological Causes of Russia's War on Ukraine. West versus East; Tyranny versus Democracy. *ETHICS IN PROGRESS*. Vol. 14. № 1. P. 4–10.
4. Snyder T. (2022). The War in Ukraine Is a Colonial War, "The New Yorker". <https://www.newyorker.com/news/essay/the-war-in-ukraine-is-a-colonial-war> (Access date: 12.03.2024).
5. Hordiichuk O. (2023). Ontolohichni prychny viyny Rosiyi v Ukrayini [Ontological reasons for Russia's war in Ukraine]. *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filosofs'ki nauky*. № 2 (94). P. 86–99 [in Ukrainian].
6. Hordiichuk O. (2021). Mental'nist' u dobu hlobalizatsiyi: monohrafiya [Mentality in the era of globalization: a monograph]. Zhytomyr, Vyd-vo "NOVOhrad", 372 p. [in Ukrainian].
7. Polishchuk I. (2017). Ponyattya "natsional'na mental'nist' [The concept of "national mentality]. *Visnyk Natsional'noho universytetu "Yurydychna akademiya Ukrayiny imeni Yaroslava Mudroho. Seriya: Politolohiya*. № 2 (33). P. 105–113.
8. Baltadzy P. (2012). Ponyattya «mental'nist'» u suchasnykh naukovykh doslidzhennyakh [The concept of "mentality" in modern scientific research]. *Aktual'ni problemy polityky*. Odesa: Feniks. Vyp. 45. P. 21–28.
9. Fokina V. (2011). Ukrayins'ka mental'nist' yak osnova politychnoyi kul'tury [Ukrainian mentality as the basis of political culture]. *Naukovoyi studiyi iz sotsial'noyi ta politychnoyi psykholohiyi*. Kyiv: Milenium. Vyp. 28. P. 320–327.
10. Kalakura YA., Rafal's'kyy O., Yuriy M. (2017). Mental'nyy vymir ukrayins'koyi tsyvilizatsiyi [The mental dimension of Ukrainian civilization]. K.: Heneza [in Ukrainian].
11. Kul'chyts'kyy O. (1985). Ukrayins'kyy personalizm [Ukrainian personalism]. Myukhen, Paryzh, 192 p.
12. Popovych M., Kyslyakovs'ka N., Vyatkina N. (2006). Teoriya mental'nosti. Problemy teorii mental'nosti [Theory of mentality. Problems of the theory of mentality]. K.: Naukova dumka, 408 p.
13. Strazhnyy O. (2008). Ukrayins'kyy mentalitet: ilyuziyi, mify, real'nist' [Ukrainian mentality: illusions, myths, reality]. Kyiv: Knyha, 368 p.
14. Yuriy M. (1997). Etnohenez ta mentalitet ukrayins'koho narodu [Ethnogenesis and the mentality of the Ukrainian people]. K.: Takson, 237 p.
15. Hordiichuk O. (2020). Vplyv kul'turno-tsyvilizatsiynykh vektoriv "Zakhid-Skhid" na formuvannya ta transformatsiyu ukrayins'koyi mental'nosti [The influence of cultural and civilizational vectors "West-East" on the formation and transformation of the Ukrainian mentality]. *Pol'shcha & Ukrayina. Ukrayins'ka polonistyka*. № 18. P. 65–75.
16. Bychko A. (2014). Ukrayins'ka mental'nist'. Dzherela stanovlennya: monohrafiya [Ukrainian mentality. Sources of formation: monograph]. K.: Osvita Ukrayiny, 195 p.
17. Kyrychuk O. (1994). Mental'nist': sutnist', funktsiyi, geneza [Mentality: essence, functions, genesis]. *Dukhovnist'. Mental'nist'. Samorozvytok osobystosti: mizhnar. naukovy – praktychna konferentsiya, 18-25 chervnya 1994 r.: tezy dop. Kyiv-Luts'k, 1994*. P. 8–20.
18. Hrushevs'kyy M. (1991). Khto taki ukrayintsi i choho vony khochut' [Who are Ukrainians and what do they want]? K.: T-vo "Znannya" Ukrayiny [in Ukrainian].
19. Zaliznyak L. (1996). Pokhodzhennya ukrayins'koho narodu [The origin of the Ukrainian people]. K.: Biblioteka ukrayintsiya, 80 p.
20. Obushnyy M., Baran V., Voropaéva T. (2010). Pokhodzhennya, stanovlennya ta rozvytok ukrayins'koho narodu: monohrafiya [Origin, formation and development of the Ukrainian people: monograph]. K.: «Kyyivs'kyy universytet», 566 p.
21. Hordiichuk O. (2018). Arkhetypy ukrayins'koyi mental'nosti: sotsial'no-filosofs'kyy analiz [Archetypes of Ukrainian mentality: socio-philosophical analysis]. *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*. № 1 (84). P. 15–19.
22. Hordiichuk O. (2018). Arkhetypy Zemli ta Svobody yak osnovni determinanty ukrayins'koyi mental'nosti. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya filosofs'ko-politolohichni studiyi*. № 21. P. 21–28.
23. Donchenko O., Romanenko YU. (2001). Arkhetypy sotsial'noho zhyttya i polityka (Hlybynni rehulyatyvy psykhopolitychnoho povsyakdennya) [Archetypes of social life and politics (Deep regulations of psychopolitical everyday life)]. K.: Lybid', 334 p.
24. Hordiichuk O. (2019). Vplyv komunistychnoyi ideolohiyi ta radyans'koyi diysnosti na mental'nist' ukrayintsi: sotsial'no-filosofs'kyy analiz [The influence of communist ideology and Soviet reality on the mentality of Ukrainians: socio-philosophical analysis]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya filosofs'ko-politolohichni studiyi*. № 24. P. 25–31.
25. Marunenko I., Tymchyk O., Nevedoms'ka YE. (2011). Henetyka lyudyny z osnovamy psykhothenetyky [Human genetics with the basics of psychogenetics]. K.: Kyivs'kyy universytet imeni B. Hrinchenka, 230 p.

26. Voytovych V. (2012). *Ukrayins'ka mifolohiya* [Ukrainian Mythology]. K.: Lybid', 664 p.

27. Ruban A. (2022). Vyznachal'ni chynnyky ta osoblyvosti ukrayins'koyi politychnoyi mental'nosti [Determining factors and features of the Ukrainian political mentality]. *Rehional'ni studiyi*. № 29. P. 167–171.

Hordiichuk O. Genesis of the Ukrainian political mentality

The article examines the peculiarities of the genesis of the Ukrainian mentality, with special attention paid to the analysis of its political component. The factors of formation of the fundamental features: geographical location, natural and climatic conditions, specifics of the way of life; historical conditions of formation of archetypes, language, religion, identity; experience of foreign domination and popular resistance, national liberation struggle; prevailing cultural and political traditions, religion, etc are highlighted. Since ancient times Ukraine has been developing as part of European civilization, opposing Eastern despotism, and in its political tradition has historically tended to a democratic type of state, unlike the authoritarian model of Russia is emphasized. The unfavorable historical events, the long absence of statehood, and especially the devastating twentieth century for Ukraine, significantly damaged the genetic fund of the Ukrainian nation and deformed the fundamental mental attitudes is proved. In order to survive, Ukrainians adapted, changed patterns of behavior, etc., which was reflected in the consciousness of Ukrainian society and its mentality, but no changes are constant and are gradually transformed in accordance with modern challenges and needs. Among the main constructive features of the Ukrainian political mentality are democracy, freedom-loving attitude and complete rejection of dictatorial practices; a tendency to self-organization and self-government; perseverance and unity in defending justice; individualism. The most influential destructive factors are: inferiority complex; excessive emotionality in political decision-making and weakness of the rational component; disunity of Ukrainian ethnic territories and, accordingly, society (West/East, language issue, different religious beliefs, etc.); a high level of tolerance for corruption and abuse of power; paternalism, orientation towards charismatic leaders, etc.

Keywords: *mentality, political mentality, genesis of Ukrainian mentality, national character*